

Yurt Dışındaki Türk'lerin Uyum ve Ruh Sağlığı

Dr Ali BABAÖĞLU

*Türk'lerin "İşgücü"
niteliği ile
Batı Avrupa
üzerine sefer
açmaları olayı
otuzuncu yılına
girmiş
bulunmaktadır.
Bu otuz yıla
rağmen, olayın
niteliği ve
boyutlarının ne
Türkiye'de, ne de
söz konusu
Avrupa
ülkelerinde
kavranabilmiş
olduğu ileri
sürülemez.*

Türk'lerin 'İşgücü' niteliği ile Batı Avrupa üzerine sefer açmaları olayı otuzuncu yılına girmiş bulunmaktadır. Bu otuz yılda olayın niteliği ve boyutlarının ne Türkiye'de, ne de söz konusu Avrupa ülkelerinde kavranabilmiş olduğu ileri sürülemez. Politika ve devlet adamlarının bir az da bile- rek ve yönlendirerek işledikleri yargılar, bilim ve düşün adamlarının belki farkına varmadan ve daha çok yönlendi- rilerek işledikleri yargılarla birleşmekte, sonuç olarak gerek Batı Avrupa'da, gerekse Türkiye'de öyle bir kamu oyu oluş- maktadır ki, gelecekte olayın daha da karmaşık boyutlarda gelişmesi ve "Toz dumandan ferman okunamaz" olması kimseyi şaşırtmamalıdır. Konuya her yaklaşımda duygusal öğeler çok egemen görünmektedir. Konuya yaklaşımın en iyi niyetli olduğu durumlarda bile, bu iyi niyetin köken ve içeriğindeki duygusallık konuya egemendir. Avrupa'daki iyi niyet örnekleri arasında Sosyal Demokrat, Hristiyan Demokrat, Bileral Demokrat, Protestan ya da Katolik Kle- rikal, ya da Komünist ve Ekolojist kökenli iyi niyet biçim- leri vardır. Bunların hepsi konuya yaklaşımlarında ideoloji ve yöntemlerinden kaynaklanan duygusal bir netilek taşı- maktadırlar. Söz konusu, "İnsan ve İnsanın Sorunları" ol- duğunda, bu duygusal yük, yaklaşımın içeriğinde de yan- smaktadır. Genel olarak bakıldığında araştırmaların da

toplum ve hekim

çoğunluğunda psikolojik sorunların, ekonomik ve sosyolojik sorunların önüne geçmeğe başladığı sezilmektedir.

Konunun ilgi alanı gittikçe, temel istatistik verilerin ve ekonomik ilişkileri incelenmesinden, uyum ve kaynaşma sorunlarına yönelmektedir. (Bk. Hoffman-Nowotny ve G. Beijer). Böyle oluca da bir "Kültür" sorunu ortaya çıkmıştır. Söz konusu olan, göçmenlerin ve göçmen işçilerin çıktıkları ve dolayısıyla da birlikte getirdikleri kültür ile buldukları ülkelerin kültürleri arasında varsayılan farklılık ve bu farklılıkların kişiler ve kitleler üzerindeki gene varsayılan etkileridir. Buradan da giderek sosyolojik bir takım sonuçlar çıkarılmaktadır. Göçmenlik ve göçmen işçilik üzerinde yapılan araştırmalarda çoğunlukla psikolojik, sosyal psikolojik, sosyolojik, ekonomik ve politik kavramların bir sınır tanımadan içiçe ve yanyana bulunduğu ve sık olarak da aralarında bir neden-sonuç ilişkisi bulunduğu ya da hiç değilse arandığı görülür. Oysa söz konusu bilimlerin ilgi alanları ayrı olduğu gibi metodları, kaynak ve sonuçları da çok ayrıdır. Bu da bu verilerin ancak çok büyük bir özenle yan yana kullanılmasını gerektirir. Bilimsel araştırmalarda ise böyle bir araştırma titizliği yeine, saldırgan diyebilenecek' Bu böyledir işte, o kadar!' eğilimi daha göze çarpıyor. En sık görülen ise araştırma ve inceleme konusunun seçiminde kimi ön yargıların varsayım olarak ele alınışıdır.

Örneğin bir kültür ya da mentalite farkından söz edilip bunun etkileri araştırılmaya çalışılmakta, buna karşılık bu farklılığın var olup olmadığı, varsa ne türden ve hangi alanlarda, neden olduğu araştırılmamaktadır. Sonuç olarak, örneğin para kazanıp yurduna dönmek ve orada daha iyi sosyal-ekonomik koşullarla yaşamını sürdürmek amacıyla yurt dışına göçmen işçi olarak gitmiş bir Türk işçisinin kimi davranışlarındaki çıkarıcılık eğilimi, islan felsefesinin ticaret ve dolayısıyla çıkarıcılığa yönelik mentalitesinin sonucu gibi görülerek ciddi ciddi bir araştırmada yer alabilmektedir. Ve örneğin, böyle bir mentalitenin bankalardaki mevduat üzerindeki etkilerinin, sayısal-verilerle incelenmesine girilebilmektedir. Sonuçta da, Anadolu'nun herhangi bir lisesindeki Mantık öğretmeninden asla geçer not alamıyacak bu tür kavram kargaşaları ile dolu yazılar araştırma ve inceleme adıyla boy gösterebilmektedir. Oysa sosyal-psikoloji, makroekonomi, sosyal siyaset gibi sınır disiplinlerde çalışanların çok iyi bilmeleri gereken bir ilke, olguların genelden özele ve alt yapıdan üst yapıya doğru incelenebileceği ve bunun tersinin yanlışlara yol açabileceği gerçeğidir. Kültür farkları gibi bir konu ele alındığında ise batı aydını, kendini, bilmediği, bu yüzden de iyi ya da kötü efsaneleştirdiği bir alan içinde buluvermekte, sonuç olarak da hep o garip kültürün insan davranışlarında yönlendirici etkisini akıl dışı bir etken gibi aklını bir köşesinde tutmaktadır. Gerçekte ise İş Göçü olayı her şeyden önce bir "Göç" olayıdır ve temelde bütün öbür göç olayları ile aynı kurallara bağlıdır. Bu bakımdan önce Göç'ün nasıl bir şey olduğunu bilmek ve bu arada "Göç-Bilim" in sosyolojiden psikolojiye kadar bir çok bilim dallarının ortak çalışmasını gerektiren bir interdisipliner alan olduğunu akıldan tutmak gerekir.

Göç insanlığın en eski çağlarından beri görülen, ama ancak 19. Yüzyıldaki büyük göç dalgaları ile birlikte bilimsel olarak araştırılmaya başlanmış olan bir olaydır. Bu büyük göçlerin daha ilk günlerinden başlayarak araştırılmış olmasına karşın, Göç'ün tam bir tanımı da henüz yapılabilmemiş değildir. Her şeyden önce bu tanımlamada sözü sosyolojiye bırakmak gerekirse de sosyologlar arasında da bir tanım üzerinde anlaşmaya varılmış olmadığı görülmektedir. Bir apartımanın aynı katındaki bir daireden aynı kattaki başka bir daireye taşınmayı bile Göç olarak tanımlayanlar olduğu gibi, Göç'ü ancak kıtalararası ve deniz aşırı hareketlerle sınırlayanlar da vardır (Lee ve Petersen) Gene de bütün tanım önerilerinin içerdikleri öğeleri birleştirerek bir ortak tanım çıkarmağa çalışırsak, Göç'ü "İnsanların, yaşam koşullarını iyiye doğru değiştirmek amacıyla yaşadıkları yer ve çevreden bir başka yer ve çevreye doğru hareketleri" olarak tanımlayabiliriz.

Göç olayı, toplumsal olguların, o toplumun bireylerine tek tek yansımından sonra ve onların ruh yapılarında ortaya çıkan sonuçların biçimlenmesiyle, bireylerin ruhlarında oluşan bir karar verme işleminin sonucudur. Bir göç dalgasını oluşturan sosyo-ekonomik koşullar, o toplumun bir çok bireyleri için geçerli olduğu halde, bunların ancak bir bölümü göçe karar verir. Etnik nedenlere dayalı zorunlu göç olaylarında bile, sürülen toplumun bir bölümü, gitmek için direnir.

Bir göç kararı; göçmen'in, ailesi ve yakın çevresinin varsa eşi ve çocuklarının ruhsal ve kültürel yapılarına çok sıkı bağlıdır. Bir yerleşim yerinden uzaklaşmak, ister ulusal birimler, ister bölgesel alt kültürler ya da yalnız dostluk ve akrabalık bağları düzeyinde olsun, sosyal sistem bağlarının aşılmasına yol açar. Göçmen, verici sosyal sistemin bütün destek ve stresini, göçe karar vermesine yol açan itici öğeler de içinde olmak üzere, terk eder. Sosyal ve coğrafi alışkanlıkların, ilişkilerin ve yetişmesi boyunca içine işlemiş olan değerlerin desteğini yitirir. Aynı zamanda kendi beklediği ya da kendisinden beklenen performansa ulaşabilmek ve stres yüklü yeni ilişkiler kurabilmek zorunluluğu ile gerindir. Alıcı sosyal sistem kendisini belki kabul etmekte, belki de dışlamaktadır. Bir sistemden öbürüne geçerken, algılamasını, eğilimlerini ve yeni sistemle uyumunu etkileyen bir dizi etkenle karşılaşır.

Göçmen uyumu, çevre etkenlerinden hemen hemen tamamen bağımsız olarak, içsel motiflerle biçimlenir.

Psikolojik anlamda uyum, çevre ile olanaklı olduğu kadar stabil, karşılıklı ilişki kurmak ve sürdürmek demektir. Sübjektif huzursuzluktan ayrı olarak, uyumsuz davranışı çevredekiler görüp tanıyabilirler. Anksiyete nöbetleri, korkular, depressiv episodlar, görünen davranışı etkilemedikçe çevre tarafından fark edilmezler. Buna karşılık görünen davranışın çevreye uyup uymadığı, önemli ölçüde çevrenin algılamasına ve yargısına bağlı olabilir. Bu bakımdan da çevrenin yargısı, objektif bir değerlendirmede ancak bir sorun etkeni olarak ele alınabilir. Gerçekte, uyum olgusunun yansız değerlendirilebilmesi hiç olası değildir. Bir toplumun, yüzyıllarca kendi içinde yaşamış, giderek kendi kültürünün

gelişmesinde baş görevi almış bir etnik grubu birden bire kendisine yabancı ve uyumsuz olarak kabul ve ilan etmesi de (Bir zamanlar Almanya da yahudilere yapıldığı gibi) olasıdır. Göçmenlerin görünen davranışlarındaki uyumsuzluğun ruhsal neden ve sonuçlarının değerlendirilebilmesi ancak göçmenlerin subjektif rahatsızlıklarının dışı vuran belirtileri ile sınırlı olmak zorundadır. Bir uyum süreci bireyin uyum ve korunma mekanizmalarının bir bileşkesi olarak ortaya çıkar. Buna etki eden motivlerin bir bölümü tümüyle psikolojiktir, doyurulmamış isteklerin, boşalamamış gerginliklerin, çözülmemiş çatışmaların özeti olarak ortaya çıkarlar. Bir bölümü de sosyal değişim süreci sırasında kişinin konumu ile ilgilidir. Kendi istekleriyle göç edenler göçe karar verilip hazırlıklar başladığı zaman değişim sürecine de girmiş olurlar. Bu sırada bilgi toplama, bu bilgiye göre düş ve düşüncelerin değişip düzeltilmesi, davranış ve tutumda edinilen bilgilere göre değişiklikler görüldüğü gibi, eski çevreden saklanılacak olan değerlerin de seçimi olur. Göçe hazırlanan kişi hangi davranışlarını değiştirip hangilerini saklayacağını kararlaştırır. En basit bir kentten kente taşınmada bile mektuplaşma adreslerinin, telefon numaralarının toplanması, gidilecek yerdeki tanıdıklara ulaşacak haberler, selam ya da önerilerin alınması, kimi anı değeri olan eşyanın özenle bavullara yerleştirilmesi gibi değişikliğin etkilerine karşı önlemler alındığı görülür

Gerçek yer değişimi olduktan sonra davranış ve tutum değişimi sürekli ve hızlı olarak başlar ve hiç kesilmez. Değişim süreci hep aynı hız ve yoğunlukta olmaz. İlk anlarda genel koşullara alışmak en yoğun uğraştırır. İklim, yiyecekler gürlüğü, koku gibi fizik etmenlerin fizyolojik olarak rahatsız edici olmaktan çıkması gerekir İş ve diğer çevredeki beceri gerektiren bilgilerin alınmasından sonra öğrenmede

birden dramatik bir artış olduğu gözlenir. (Bk.E.Brody) Genel olarak göç olayları incelendiğinde, olayın içsel mekanizmalarının karmaşıklığına karşın göç olayının bir edim olmayıp bir süreç olduğu ve göçmenin bu süreç içinde rol aldığı izlenimi alınır. Bu süreç göçmenin dışında oluşuyor gibidir Göçmenin çıktığı toplumdaki (verici toplumdaki) alt birimlerin heterojenliği oranında göç etme olasılığının arttığı görülür Toplum içindeki değişik sistemler (sınıf, zümre, grup gibi) artarak birbirleri ile karşılıklı ilişkileri yoğunlaştıkça davranış olasılıkları arttığı gibi çekip gitme olasılığı da artıyor gibidir. Bireylerin içinde buldukları sistemle özdeşleşmeleri, sosyal mobilitiyi etkileyen kurumların etkisi arttıkça azalır. Böylelikle endüstri işçileri, tarım işçilerine, kentliler, köylülere, eğitimi olanlar daha az eğitim görmüşlere oranla kendi toplumlarına daha az bağımlı olmaktadır. Bireyin bir sosyal sistem içindeki mobilitesi arttıkça yani gruptan gruba ya da sistemden sisteme geçme deneyimi arttıkça bir sosyal sistemden ayrılma eğilimi de artmaktadır.

Çok yaygın olan kaniya karşın bütün büyük göç olaylarında yoksulluğun fazla rol oynamadığı görülmektedir. Toplumda bireyler, değişme ve terketmeye karşı olağanüstü dramatik boyutlarda direnç göstermektedirler. Bütün yahudilerin tehlikede olduğu dönemde bile Almanya dan çıkıp gitmeye yahudilerin % 1-2'si bile razı olmamışlardır. Şim diye kadar görülmüş olan en büyük göç olan İrlanda'nın büyük kıtlık göçünde bile göç edenler genel nüfusun yolda % 3 ünü hiç bir zaman geçmemiştir. O zaman bile kıtlığın en yaygın olduğu kırsal alanlardan göçün gene de çok düşük kaldığı asıl göç edenlerin kentlerdeki usta işçiler ve orta sınıf olduğu görülmüştür. Bütün 19. ve 20 . yüzyılda Avrupa dan çıkan göçlerde aynı durum saptanmaktadır Her zaman kentli orta sınıf asıl göç eden kitledir (Bk.M.Fried)

Göçlerin genel niteliğini özetlersek

a. Göç yasal kısıtlamalar ve yasaklamalardan etkilenmesizin ve kendi sosyal yasaları ile yürüyen bir olgudur.

b. Göçmenler kendi içsel gereksinimleri ve dıştaki sosyo-ekonomik koşulların bileşkesi ile, kendi ruhsal yapılarında olup biten bir karar verme olgusu sonucunda, bu göç süreci içinde etken faktörler gibi yer alırlar.

c. Her birey kendi sosyal çevre sistemini değiştirmek için bir direnç gösterir. Aynı zamanda değişen sosyal sisteme uyum için de bir dizi dürtüleri vardır. Göç karar vermede ve göçten sonra uyumun sağlanmasında, verici toplumun iten, alıcı toplumun çeken etkenleri arasında her birey kendi uyum sağlayan ve koruyucu dürtülerinin bileşkesi doğrultusunda davranır

d. Verici toplum içindeki sosyal sistemlerin değişkenliği , sistem değiştirme kolaylıkları , kısaca sosyal mobilitate, bireylerdeki uyumsal mekanizmaları kolaylaştırır, koruyucu mekanizmaları zayıflatır. Böylece yaşamı boyunca göç etmiş olan, eğitim ya da öğretimi ile sosyal çevresini değiştirmiş olan kimselerin göç etmesi daha kolaydır. Bu yüzden de en büyük göç dalgalarında da göçmenlerin çoğunluğu kentleşmiş, ustalaşmış, eğitim görmüş orta sınıftır.

toplum ve hekim

e Kendi isteği ile olan göçlerde uyum göçe karar verile başlar. Bir yandan asıl toplumdaki uzaklaşma ve kopma, varılacak topluma hazırlanma, bir yandan da asıl toplumun kimi değerlerini koruma ile geçen bir hazırlık dönemi olur. Yeni topluma girdikten sonra da önce fizyolojik uyum, sonra becerilerin kazanılmasıyla geçen bir ara dönemden sonra öğrenme hızı ve yoğunluğu en üst düzeye ulaşır. Ancak yıllarca , giderek bir kaç kuşak boyunca bile tamamlanmaz.

Avrupa içindeki işçi göçlerinin göç modellerine ne kadar uyduğu politik alanda ne kadar tartışılırsa tartışılsın, sosyal ve psikolojik ölçütlerle gerek I.Büyük Savaş,gerek II. Büyük Savaş sonrasında iş gücü göçleri ile, 19.ve 20 . Yüzyıllardaki deniz aşırı göçler, ya da örneğin ABD'deki güneyli zencilerin kuzeye göçleri arasında hiçbir ayırım gözlenememiştir (Bk.Berger, Castles, Klee, Hoffmann-Nowotny. Mehrlander, Seidel, v.d.).Genel olarak bütün yabancı işçiler, ülkelerinin sosyal ya da ekonomik zorlukları olan bölgelerinin kentleşmiş ve sosyal mobilitesi yükselmiş kesimlerinden gelmektedirler. Kendi sosyal düzenlerine yabancılaşma da burada belki bir rol oynamaktadır.

(İspanya'dan Bask'ların, Yugoslavya'dan Hırvat ve Makedonya'lının çıkışı gibi). Eisenstadt'ın gösterdiği gibi'' bir ülkeden göç çıkışları özellikle o ülkedeki otonom ekonomik motivasyonun yükseldiği, liberalizm esintilerinin, unversalistik eğilimlerin arttığı, buna karşılık grup yaşantısının zayıflayıp toplumsal kopmaların kolaylaştığı durumlarda'' artmaktadır (Bk.Fried).Bu bakımdan, örneğin İtalya'da olduğu gibi ülkenin bölgeleri arasında ekonomik ayırım büyüyünce,gelişen bölgeden geri bölgeye doğru "Hür teşebbüs ruhu" esmeğe başlamakta, bu da geri bölgelerdeki "Risk yüklenen" birey ve grupları gittikçe özendirip davranışa yöneltmektedir. Türkiye'nin 50'lerden başlayarak ekonomik mobiliteyi çok yoğun bir biçimde yaşaması ve sosyal mobilitenin olağanüstü yükselmesi, büyük bir olasılıkla dış göç olgusunun temel nedenidir. Burada da model, evrensel kurallara uygun olarak gelişmiştir: Önce gelişmiş batı bölgelerinde, büyük kentlerdeki ustalашmış işçiler, esnaf ve zanaatkarlar, memurlar, yani kısaca orta sınıf dışı açılmağa başlamıştır. Köysel ve kırsal kesimle doğu bölgelerinin göçe katılımı, dış göçün durdurulduğu 73-74 yıllarına kadar çok düşük kalmıştır. Ancak ondan sonra köylerden ve doğudan gidenlerde bir artma görülmektedir. Ayrıca 1974 yılındaki durum. Avrupa'daki işçilerin çok büyük bir bölümünün, Türkiye'de bir ya da bir kaç kez göç deneyimini yaşamış gruplardan (Köyden kente, küçük kentten, büyük kente, doğudan batıya , ya da yurt dışından Türkiye'ye göçler) oluştuğunu göstermektedir. Bu durumda aydın kesimimizin yaklaşımında pek sevilen, "Doğunun bir köyünden birden bire Berlin'e inip de şaşırıp kalan zavallı köylü" figürü gerçeğe hiç uymamakta, ya da hiç değilse azınlıktadır. Asıl büyük bölüm, daha Türkiye'de sınıf ve sosyal çevre değiştirmeye başlamış uyum eğilimi, koruyucu eğiliminden daha güçlü olan ve uyumsuz yetenek ve beceri kazanmış gruplardır. Alman Sendikalar Birliği DGB'nin araştırmaları , Almanya'daki Türk işçilerinin, yabancı iş-

çiler arasındaki görece eğitim üstünlüğünü ortaya koymaktadır. (Bk.Seidel, Mehrlander) . Öyle ise Türk'lerin " Wiltür Şoku" ve uyumsuzluğu görüşleri nereden kaynaklanmaktadır ? Bunun için uyum sürecinin ayrıntılarına bakalım.

İnsanlar, içinde buldukları sosyal sisteme çalışmalarını katılan sosyal birimlerdir. Bu sosyal sistemi değiştirdiklerinde, katıldıkları ekonomik sistemce emilme ve sosyal sistemce kendisine benzetilme durumuyla karşılaşılır. Bu olgu içinde büyük bir bölümü emilme ve kendine benzetilme yeteneklerini gösterirken bir bölümünün de başarısızlığa uğradığı ve geri döndüğü kesindir. Daha Ravenstein, ilk araştırmasında, her göçü aynı yoldan ters yönde işleyen bir geri göç dalgasının izlediğini göstermiştir. Bununla birlikte hangi etkenlerin , hangi yoldan kalanları ve dönenleri belirlediği bilinmemektedir. Yapılan çalışmalar, göçmenlerin kültür ve altkültür gruplarının buradaki etkisini belirlemektedir. Batıdan bakıldığında, Türk işçilerinin İslam dininde olmalarının uyumsuzluktaki temel etken olduğu ileri sürülmektedir. Oysa din ayrımlarının kendine benzetmedeki etkin son derece kuşkuludur. Amerika'daki Protestan, İngiliz-Katolik, İngiliz ve Katolik, Meksikalı-Protestan, Meksikalı göçmenlerin durumları araştırıldığında ve buna katolik ve protestan zenciler de eklendiğinde, yaşam ve dünya görüşleri bakımından birbirine en aykırı grupların protestan-İngiliz-erkek'lerle katolik-meksikalı-kadınlar olduğu görülmüştür. Diğer seçenekler bu iki uç arasında yer almaktadır. Bu araştırmada incelenen , din ayrımlarının (Katolik ve Protestan inancın, bizde sanıldığı gibi Hristiyanlığın iki ayrı mezhebi değil, aralarında çok kanlı savaşlar olmuş iki ayrı din gibi algılandığı unutulmamalıdır,) dünya görüşü oluşumunda en düşük korelasyonu gösterdiği ve örneğin protestan ve katolik İngilizlerin, Katolik Meksikalı erkeklerle, Protestan zenci erkeklerin ve katolik ve protestan Meksikalı kadınların birbirlerine yakın düştükleri görülmüştür. (Bk.Shannon). Ayrıca başka hiç bir ölçütün de bir korelasyon değeri taşımadığı anlaşılmıştır.

Uyumsuzluğun, dıştan gözlenen belirtisi olan ruh sağlığındaki bozulma geçen yüzyıldan beri ileri süregelmektedir. Ruhsal bozukluğa yakınlık gösteren kişilerin daha çok göç ettiği ve böylelikle endüstrileşmiş-kentsel bölgelerde şizotimik-leptozom insanların yoğunlaştığına dayalı bir seçicilik kuramı bile geliştirilmiştir (Bk. Ødegaard). Buna karşılık Murphy göçmenlerin oran olarak yüksek sayıda olduğu bölgelerde, ruhsal bozuklukların gerek yerli halktan, gerekse göçmenlerin anavatan toplumlarından daha düşük olduğunu ortaya çıkarmıştır. O günden beri yapılan bütün araştırmalar, göçmenlerin kendi etnik ve altkültür grupları ile yakın ilişkide kaldığı durumlarda ruh sağlığını koruyucu bir durum ortaya çıktığını doğrulamıştır (Bk. Murphy, Eisenstadt). Hangi davranışın uyumsuzluk olarak algılanacağına, göçmeni alan ülkenin toplumdaki değer yargıları , bu yüzden de ön yargılar ön plana geçmektedir. "Kültür Şoku" olgusunu, hep daha düşük bir kültür üyelerinin, daha yüksek bir kültür ile karşılaştıklarında geçirecekleri bir tür 'Şok' olarak algılanmak hoş gitmektedir. Oysa çatışan kültürlerin yükseklik ya da alçaklığı değil, ayrımı önemlidir. Öyleyse, güneyli, tarım işçisi, metodist zencinin kuzeyde, örneğin Harlem'deki zencilerle karşılaşmasındaki

"Şok" ile protestan bir İsveçlinin, örneğin Texas'da geçireceği şok, temelde de , ayrıntılarda da aynıdır. Ayrıca bu " Kültür Şoku"nu bir de öte yandan düşünmekte yarar vardır. Çünkü göçmen yukarıda da belirtildiği gibi yabancı bir kültürle çatışmaya az, çok hazır olarak gelmişken, göçmen alan ülkenin halkı, hiç duymadığı, bilmediği kültürlerle ve kendi isteği dışında ilişki kurmağa zorlanmaktadır. Çok çarpıcı bir örnek olduğu için vermek istiyorum: Yıllarca "Alman temizdir. ' beliti ile beyni yıkanmış olan Alman halkı, birden bire kendi temizlik kavramı ile pekbağdaştırılmak istemediği bir halkın gelip kendisini ' Pis " diye horladığını duyunca şaşkına dönmektedir (Üstelik kimi aklı başında Alman'lar, TV ve basın organlarında bunu doğrulayıp gerçekten de Türk'lerin yıkanma sıklığı bakımından Alman'lardan daha "temiz " olduğunu istatistiklerle ortaya koyunca bu şaşkınlık açıkça öfkeye dönmektedir). Burada da din ve değişik etkenler pek büyük bir rol oynamaktadır. Bovenverk, Amsterdam'da işçilerin İspanyolları da, Surinamlıları da aynı ölçüde dışladığını göstermiştir (Bk.Verdonk). Dahası örneğin Hollanda'da prestij sırasında Türk'ler genel olarak Faslılar ve İspanyollarla birlikte en alt sıradadırlar. Buna karşılık hem müslüman, hem renkli olmalarına karşın Moluk ve Surinamez'lere daha üstün sıralar bağışlanmakta . Öyleyse ev sahibi halk, yabancıları kabul etmede tam olarak kendi kültüründen kaynaklanan bir seçme göstermektedir. Buna karşılık uyum süreci içine giren yabancı, öncelikle gene kendi kültüründen kaynaklanan yöntemleri kullanmaya çalışır. Kendi kültüründe aşırı uyumlu olan bir davranışın, girdiği yeni kültürde ters anlaşılması ise pekala olanaklıdır (Uzak Doğuluların sürekli gülümsemesinin Avrupa'da saldırganlık uyandırması gibi). Uyum süreci sırasında fizyolojik uyumdan hemen sonra beceri uyumu geldiğine ve ondan sonra öğrenme eğrisi, birden hızlı bir çıkış gösterdiğine göre, yabancı işçinin önce işinin gerektirdiği ve çevrede yaşamı için elementer becerileri hemşerisinin yardımıyla kolayca edinmek istemesi uyumsuzluğunu değil, uyum çabasını gösterir. Ancak bu sırada çevrenin itici tutumu, gene uyum çabalarını kendi hemşerilerinin koruyuculuğu ve kılavuzluğu ile sürdürmesine yol açar. Hiç kimse, gittiği ülkedeki oturma izni, çalışma izni, konut, kredi, permi gibi karışık bürokratik işlemleri o ülkenin vatandaşlarından öğrenemez. Alman'lar o ülkede oturmak için oturma izni almazlar ki bir Türk'e oturma izninin nasıl alınacağını öğretebilsinler. Bu ilk bilgilerden sonra asıl zor olan, yaşam uyumu başlar ve yıllarca sürer ki burada, kişilerin aile içindeki rollerinin yeniden düzenlenmesi, yeni olanakların değerlendirilmesi, alınacak ve alınmayacak değerlerin seçimi gibi, kişinin kendi içinde ve en yakın çevresiyle hesaplaşarak çözebileceği sorunlar vardır. Bu sırada atılan her adım uyuma yöneliktir ancak son derece gizli bir alanda, insanın kendi içinde olup biter.

Gene özetlersek: Göçmen işçinin belli bir uyum potansiyeli ile yola çıkmasına karşın, göçmen alan ülkenin halkı kendi sistemini, yabancı kültürlerle karşı korumak zorunda kalırlar. Bu sırada kendi kültürlerinden kaynaklanan ve pek bilinmeyen değer yargıları ile hareket ederler. Göçmenlerin kendi kültür ve altkültür grupları ile yakın ilişkide yaşamala-

rı, uyumlarını kolaylaştırıcı ve ruh sağlıklarını koruyucu bir etki yapar. Ruhsal dengenin asıl zorlandığı tehlike alanı, elementer uyumun sağlanıp ruhsal emilime geçildiği dönemdir. O noktada geri dönüşler ve aynı zamanda ruhsal sarsıntılar sıklaşır. Bundan sonra ise emilmenin tamamlanması için yıllar ve belki de bir çok kuşaklar geçmesi gerekecektir.

Avrupa ülkelerinde şu anda genel bir Türk düşmanlığı hüküm sürmektedir. Daha da acıklı olan, Türkiye'de de geri dönen Türk'lere karşı belirli bir dışlayıcı tutumun başlatılmış olmasıdır. Türk'lere karşı dışarıda yürüyen düşmanlık çoğunlukla politik kaynaklıdır ve büyük bir olasılıkla yakın gelecekte gene politik yoldan çözümlenecektir. (Almanya'da düşük doğum oranının ortaya çıkardığı iki sorun vardır: a. Emekli keseneklerinin, emekli maaşlarına oranı düşmekte böylelikle yaşlı ve işsizlerin sosyal güvenliği gittikçe genel bütçeye binmektedir. b. ABD ve Türkiye'den sonra NATO'nun en güçlü ordusu ve en yüksek savaş riski olan Federal Almanya 80'lerin sonlarında Bundeswehr e asker bulamayacaktır. Bu durumda genç nüfusu yüksek olan Türk'lerin potansiyeli hemen hemen tek seçenek olarak görülmekte ve önemle göz önüne alınmaktadır). Almanlar her halde 1900'lerde Polonyalılara yaptıkları gibi Türk'lerin de büyük sayılarla Alman uyrukluluğuna geçirilmesini sağlayacaklardır. Üç dört yıldır, tatlı-sert çağrılar, bir kaç Türk'ü polis memuru yapmak gibi denemeler başlamıştır bile. O zaman da Alman uyrukluluğunu kabul etmeyecek olanların büyük sayılarına geri dönmesi beklenir. Dönmüş olanların ve dönecek olanların buradaki sorunları ve burada neden oldukları sorunlar ise ayrı bir yazıya konu olsa gerekir.

KAYNAKLAR

- Hoffman-Nowotny, H.-J: *Migration, Stuttgart, 1970*
Hoffman-Nowotny, H.-J: *Soziologie des Fremdarbeiterproblems, Stuttgart, 1973*
Brody, E. *Migration and Adaptation (Kitap adı: Behavior in new Environments, Beverly Hills-Calif., 1970).*
Fied, M.: *Deproivation and Migration (Aynı kitap)*
Berger, J: *Arbeitsemigranten, Hamburg, 1976*
Castles, S.: *Immigrant Workers and Class Structure in Western Europe, London, 1973*
Klee, E.: *Gastarbeiter, Frankfurt, 1975*
Mehrlaender, U. *Soziale Aspekte der Auslaenderbeschaeftigung, Bonn, 1974*
Seidel, H.: *Die Beschaeftigung auslaendischer Arbeiter in der Bundesrepublik Dergi: Der med. Sachvers. 1967*
Schachbazion, K.: *Bewusstseinselemente türkischer Arbeiter in der BRD Dergi: Das Agument, 1971*
Shannon, L.W.: *The economic absorbtion and cultural integration of inmigrant workers (Kitap, Behavior in new Environments, Bk. Yukarda).*
Murphy, HBM *Migration and the major mental disorders. (Kitap Uprooting and After, New York, 1973*
Verdonk, A.L.: *The Children of Immigrants in the Netherlands (Kitap, Uprooting and Surviving, Dordrecht, 1982.*